

Mojca Honzak, Osnovna šola Riharda Jakopiča Ljubljana

FRAN LEVSTIK: MARTIN KRPAN

OBRAVNAVA OBVEZNEGA BESEDILA ZA 7. RAZRED PO METODI DOLGEGA BRANJA

- ↳ Članek predstavlja obravnavo enega od obvezno obravnavanih književnih besedil v 7. razredu, pripovedko Frana Levstika *Martin Krpan* po metodi dolgega branja. Učiteljem želi biti v pomoč, da se bodo upali lotiti dela na drug(ačen) način. Že nov učn načrt za pouk slovenščine v devetletki je namreč za delo v razredu priporočal tudi metodo dolgega branja. V prenovljenem učnem načrtu za pouk slovenščine je ta metoda pri obravnavi književnih besedil poudarjena v vseh treh triletjih.

Uvod

Glede na teorijo poznamo dve vrsti dolgega (skupnega) branja, in sicer:

- **dolgo (skupno) branje obveznih besedil**, katerega osnovni namen je temeljita obravnavo umetnostnega besedila, in
- **dolgo (skupno) branje izbranih besedil**, kjer besedilo izberejo učenci oz. učitelj v dogovoru z njimi; osnovni namen takega branja je osebna izkušnja in s tem ozaveščanje, da je branje književnega besedila (katere koli zvrsti) vsaj prijetno doživetje, če že ne užitek. Samo tako bračveo doživetje namreč zagotavlja, da bomo vzgojili več mladih bračvev, ki bodo brali tudi takrat, ko ne bo več prisile. Pri takem branju moramo zagotoviti ustrezne okoliščine: prijetno namestitev učencev, ureditev prostora, ustrezno vzdušje ipd. Besedilo mora brati/govoriti učitelj; veliko manj učinkovito je poslušanje posnetka. Učenci besedilo poslušajo in ga doživljajo, o njem pa po branju govorijo le, če tako želijo. Poudarek je na doživljanju, ne na analizi besedila. Učitelj se z učenci pogovarja le o temi in sporočilu, če je to glede na besedilo smiselno; o ostalem govorimo (če sploh) le, če bi učenci sami želeli kaj izpostaviti, predvsem če bi radi kaj rekli o doživljanju besedila in svojih občutjih ob poslušanju. Za učence, ki manj radi (ali sploh ne) berejo, je dobro, da bi slišali »zagrete« bračve/soščolce, ki imajo o prebranem različna mnenja, pa tudi boljši bračve bi lahko slišali, kaj imajo o prebranem povedati tisti, ki manj (ali sploh ne) berejo (Po V. Gomivnik Thuma).

Sestavek predstavlja praktičen prikaz prve predstavljene vrste dolgega branja, in sicer ene od možnih obravnav obveznega besedila v 7. razredu, umetne pripovedke Frana Levstika *Martin Krpan* (znanega dela; daljša rokopisna verzija ima sicer dve poglavji, a je drugo utonilo v pozabo). Predstavljeno obravnavo sem preizkusila pri svojem delu v razredu; tako sem že nekajkrat brala s svojimi sedmoščolci v eni od ljubljanskih osnovnih šol.

Mogoče je na prvi pogled videti obravnava književnega besedila *Martin Krpan* na tak način nenavadna, ker lahko pričakujemo, da vsaj nekaj učencev knjigo (in s tem vsebino) že pozna. Vprašanje seveda je, v kateri starosti so se z besedilom srečali, kako natančno je bilo njihovo branje, na kaj so bili pozorni. Da to besedilo ni primerno za tovrstno obravnavo, ne drži, saj vemo, da otrok besedilo dograjuje v procesu samega branja vedno znova glede na obzorje svojih pričakovanj in doživetij. Nova je za mlade bralce vsekakor primerjava z ljudsko romanco *Pegam in Lambergar* in/ali ljudsko pripovedko *Peter Klepec*. Tokrat so učenci dovolj stari, da jih lahko opozorimo tudi na Levstikov slog pisanja, zlasti jezik.

Načrtovanja obravnave

Pri načrtovanju dela smo učitelji seveda pozorni, katere cilje lahko dosega-
mo s samim dolgim branjem. Navedeni cilji iz prenovljenega učnega načrta
so lahko dokaz, da se takega načina dela ni potrebno bati, češ da nam bo
vzel preveč (dragocenega) časa. Ob obravnavi lahko uresničujemo mnogo
pomembnih ciljev pouka slovenščine in s tem učence pripravljamo na sa-
mostojno branje brez naše pomoči.

OPERATIVNI CILJI, ki jih lahko uresničimo:

RAZVIJANJE RECEPCIJSKE ZMOŽNOSTI Z BRANJEM, POSLUŠANJEM/ GLEDANJEM UPRIZORITEV UMETNOSTNIH BESEDIL IN GOVORJENJEM, PISANJEM O NJIH

Učenci/učenke:

- a) spoznavajo obvezna in v učnem načrtu predlagana oziroma druga knji-
ževna besedila po izbiri učitelja in učencev (npr. besedila lokalnih av-
torjev in besedila, povezana z aktualnimi dogodki ipd.);
- b) razvijajo recepcijsko zmožnost, tj. zmožnost doživljanja, razumevanja
in vrednotenja književnih besedil;
- c) besedila medbesedilno primerjajo in vrednotijo.

Prvine književnega besedila

Književna oseba

Učenci/učenke:

- ločujejo glavne in stranske književne osebe in utemeljujejo svoje ugo-
tovitve; zaznavajo, primerjajo *ter presojujejo* ravnanje in govorjenje/miš-
ljenje oseb;
- prepoznajo književno osebo, ki jim je blizu (značaj, ravnanje, način raz-
mišljanja, zunajliterarni razlogi); do osebe vzpostavijo tudi kritično raz-
daljo;
- vživljajo se v književno osebo, ki je drugačna od njih, in se od nje kritič-
no distancirajo;
- prepoznavajo značilnosti socialnega položaja književnih oseb; posku-
šajo razumeti tudi psihološke *in etične* lastnosti posamezne osebe;
- zaznavajo perspektive večih književnih oseb in razumevajo njihovo so-
odvisnost; ugotavljajo, kako in kje se to kaže v književnem besedilu;
na podlagi perspektive posamezne književne osebe vzpostavljajo svoj
odnos do nje;

- prepoznavajo motive za ravnanje književnih oseb (namere, misli, čustva ...) in jih primerjajo s svojim pogledom na svet; razumejo socialne motive za ravnanje oseb.

Književni prostor in čas

Učenci/učenke:

- oblikujejo čutnodomišljajske predstave književnega prostora; ugotavljajo, v kateri dogajalni čas je postavljeno dogajanje;
- zavedanje književnega prostora in časa gradijo (tudi) s pomočjo uporabljenih jezikovnih sredstev (časovna in socialna zvrstnost);
- dogajalni prostor in čas povezujejo s temo književnega besedila.

Dogajanje, motiv, tema/sporočilo, snov

Učenci/učenke:

- opazujejo vzročno-posledična in časovna razmerja med dogodki v besedilu (zgodba/fabula);
- kronološko razvrščajo dogodke,
- obnavljajo/povzemajo dogajanje (podrobno in strnjeno);
- izluščijo osrednjo idejo (sporočilo) in temo književnega besedila; naštejejo nekaj besedil na isto temo;
- prepoznavajo snov (npr. zgodovinski dogodki) in opazujejo njeno preoblikovanje v besedilno stvarnost.

Avtor – pripovedovalec

Učenci/učenke:

- ločijo avtorja književnega besedila od pripovedovalca;
- prepoznavajo vsevednega pripovedovalca (opombe/komentar pripovedovalca, 3. oseba, preteklik).

Književna perspektiva

Učenci/učenke doživljajo, prepoznavajo in razumejo komično književno perspektivo; najdejo humorne prvine v književnem besedilu in ugotavljajo, zakaj vzbujajo smeh.

Književne zvrsti in vrste

Učenci/učenke:

- doživljajo, razčlenjujejo, vrednotijo in primerjajo književna besedila;
- poznajo temeljna določila pripovedke;
- spoznanja o pripovedki primerjajo, utemeljujejo in sintetizirajo.

Proza

Po metodi dolgega branja doživijo skupaj vsaj 1 književno besedilo vsako leto.

Učenci/učenke:

- opazujejo in utemeljujejo vlogo zaznamovanih slogovnih prvin v književnem besedilu;
- v književnem besedilu najdejo primere, s katerimi ponazorijo slogovne postopke: opisovanje (opis), subjektivno opisovanje (oris), označevanje (označitev književne osebe), pripovedovanje, dvogovor;

- poznavanje značilnosti pripovednih vrst izpostavljajo pri primerjanju in vrednotenju književnih besedil iste vrste.

RAZVIJANJE RECEPCIJSKE ZMOŽNOSTI TVORJENJEM/(PO)USTVARJANJEM OB UMETNOSTNIH BESEDILIH (PISANJE, INTERPRETATIVNO BRANJE, GOVORJENJE)

Učenci/učenke:

- ustvarjanje umetnostnega besedila prepoznavajo kot poseben položaj, kar zaznavajo v procesu tvorjenja (po)ustvarjalnega besedila, ko sami oblikujejo besedilni svet in se pri tem opirajo na svoje (medbesedilne) izkušnje in znanje;
- razvijajo recepcijsko zmožnost (doživljanje, razumevanje in vrednotenje književnih besedil), tako da se govorno (po)ustvarjalno in/ali »strokovno« (govorni nastopi) odzivajo na književna besedila oziroma pišejo (po)ustvarjalna besedila, ki vključujejo prvine umetnostnega jezika in/ali druge značilnosti književnih besedil.

Pisanje

- Razvijajo zmožnost doživljanja, razumevanja in vrednotenja književne osebe:
 - pišejo nove prigode znanih književnih oseb;
 - presajajo osebe iz enega književnega dela v zgodbo drugega dela.
- Razvijajo zmožnost doživljanja in razumevanja književnega prostora in časa:
 - ustvarjajo nove domišljajske svetove – dogajanje postavljajo v preteklost, sedanost in prihodnost.
- Ločijo avtorja in pripovedovalca:
 - tvorijo besedila, tako da privzemajo vlogo prvoosebnega pripovedovalca.

Učenci/učenke:

- razvijanje recepcijske zmožnosti/zmožnost razumevanja književnih besedil (proza) dokazujejo tako, da tvorijo (po)ustvarjalna besedila oziroma fragmente besedil (pisno/govorno); pri tem upoštevajo že znane značilnosti književne vrste:
 - krajše literarno delo preoblikujejo v strip;
 - ustvarjalen in kritičen dialog z besedilom vzpostavljajo tako, da posnemajo njegov jezik in slog, spreminjajo socialno in funkcijsko zvrstnost jezika v besedilu ter ga slogovno preoblikujejo (prestavljanje dogajanja v sodobnost ali v drug prostor).

Dramatika – učenci/učenke razvijajo zmožnost doživljanja in razumevanja dramskega besedila, tako da napišejo krajše dramsko besedilo.

Interpretativno branje književnih besedil

Učenci/učenke:

- izražajo doživljanje in razumevanje književnega besedila z glasnim branjem, pri katerem z glasom (so)oblikujejo besedilno stvarnost.

- Proza: razumljivo in interpretativno berejo književno besedilo – slušne prvine govora uskladijo z dogajanjem v književnem besedilu.
- Dramatika: Uprizorijo lastno dramatzacijo krajšega besedila.

Govorni nastopi

Učenci/učenke:

Književnostrokovni« govorni nastopi (obrnava književnega besedila):

- predstavitev v šoli neobravnavega književnega besedila (avtor, vsebinske in slogovne značilnosti, zvrst/vrsta besedila, ovrednotenje besedila s pomočjo sklicevanja na značilnosti besedila, ponazoritve z zgledi iz besedila);
- primerjava dveh književnih besedil (tema, književne osebe, dogajanje, kraj in čas dogajanja, zvrst/vrsta, slogovne značilnosti, literarnozgodovinsko obdobje ...);
- intervju z ustvarjalcem (lahko tudi fiktivni intervju) – predstavitev življenja in dela avtorja, bistvene značilnosti njegovega dela: književno obdobje, zvrstna/vrstna označitev, tema/ideja ipd.;
- vprašalnik o določenem književnem/-ih besedilu/-ih, predstavitev in interpretacija rezultatov anketiranja ipd. (npr. vprašanja o poznavanju in priljubljenosti določene/-ih knjige in razlogov za to – upoštevanje vsebinskih in slogovnih značilnosti besedila/besedil).

Vsebine

Pridobivanje literarnovednega znanja: vsevedni pripovedovalec, pretiravanje, pripovedka, inverzija.

Učenci pregledno poznajo književnike in njihova dela: Fran Levstik.

Obvezno besedilo: Fran Levstik: *Martin Krpan*

Cilje sem povzela po: http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf

Ker beremo celotno pripovedko, smo lahko pri svojem delu še bolj pozorni na komunikacijski pouk književnosti in na razvijanje bralnih strategij pred, med in po branju. Komunikacijski pouk književnosti, ki v središče šolskega branja leposlovja postavlja književno besedilo in učence, naj bi v naši osnovnošolski praksi postal že stalnica. Otrokovu/učenčevu recepcijsko sposobnost pri tem razvijamo z branjem/poslušanjem /gledanjem umetnostnih besedil in govorjenjem/pisanjem o njih ter s tvorjenjem/ (po)ustvarjanjem ob umetnostnih besedilih; učitelj naj bi opozarjal na morebitne prezrete sestavine. Glej prenovljeni učni načrt za pouk slovenščine v devetletni osnovni šoli, http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf, str. 106; Dostop 5. 1. 2015.

Šolska interpretacija z deli: uvodna motivacija; napoved besedila, umestitev in interpretativno branje; premor po branju, izražanje doživetij ter analiza, sinteza in vrednotenje; ponovno branje in nove naloge (po UN, B. Krakar

Vogel) pri metodi dolgega branja ni vedno uresničena, saj je in mora biti v ospredju samo branje.

Branje sem razdelila na 8 delov.

Celotno uro sama načrtujem delo le ob prvem in zadnjem branju, nato lahko z obravnavo še nadaljujem. Seveda se je zgodilo, da se je posamezna od ur, kjer sem načrtovala, da se bomo z obravnavanim književnim besedilom ukvarjali le del ure, razvlekla (skoraj) na celotno uro. A nič zato; smo pač mogoče do zvonjenja še brali ali se pogovarjali o vsebini prebranega.

Skupaj z učenci se v razredu dogovorim, ali bomo brali v nadaljevanjih v zaporednih urah, vedno na določen dan ali mogoče vsak večer na taboru; sama pa poskušam poskrbeti za ustrezne okoliščine za branje ter primer-no organizacijo pouka, ki spodbuja (ali celo zahteva) medsebojni pogovor.

Naj omenim, da mora učitelj pri samem načrtovanju paziti na enakomerno razvijanje vseh štirih sporazumevalnih dejavnosti.

Potek dela

1. ura

Pred branjem – uvodna motivacija, umestitev v prostor in čas

Pripravim igro asociacij; pred leti jih je, kot vem, v slovenski prostor uvedla ena od kolegic iz Kranja. Učenci odpirajo različna polja (A/B/C/Č z 1/2/3) ter lahko ugibajo rešitev stolpca ali končno rešitev. Če je rešitev napačna, iz igre izpadejo.

	A	B	C	Č
1	Zagreb	konj	kis	Slovenija
2	Rim	kobila	olje	simbol
3	Budimpešta	žrebiček	solata	list
REŠ.	DUNAJ	KOBILICA	SOL	LIPA
	MARTIN		KRPAN	

Zagotovo bodo imeli o Martinu Krpanu kaj povedati učenci sami; učitelj vodi in usmerja pogovor.

Napovem besedilo, ki ga bomo brali. Predvidevam, da so za Martina Krpana verjetno slišali že vsi učenci. Skupaj ugotovimo, da nam danes Martin Krpan predstavlja predvsem močnega človeka. Literarna oseba očitno živi dlje kot resnična oseba. Besedilo je namreč nastalo leta 1858; Levstik se je snovno naslonil na ljudske vire. Katere? Ponovimo vsebini romance *Pegam in Lambergar* ter pripovedke *Peter Klepec*. Ugotovimo skupne značilnosti. O čem torej knjiga govori?

V zvezek zapišemo avtorja in naslov dela, napoved, o čem bomo brali. Povem jim nekaj osnovnih podatkov o avtorju; pokažem jim slikovno gradivo.

Branje (učiteljevo)

uvodnega odstavka: »*Močilar ... povest:*« Skupaj ugotovimo, kdaj in kje je Levstik slišal zgodbo o Martinu Krpanu ter kdo mu jo je povedal (t. i. *okvirna zgodba*: v lipovi senci, v nedeljo popoldne; Močilar).

S pogovorom dosežem, da učenci ločijo med avtorjem in pripovedovalcem.

Sledi učiteljevo branje od »*V Notranjem stoji vas ...*« do »*Cesar si misli: To velja, da bi se zapomnilo – in veli pognati.*«

Med branjem – učenci naj bodo pozorni na neznane (manj znane) besede, kraj in čas dogajanja. Lahko si zapisujejo v zvezek.

Po branju

Po čustvenem premoru po branju ter morebitnih komentarjih razložimo neznane besede (tudi stalno bes. zvezo ... *kako se taki reči streže ...*) ter ustno odgovorimo na vprašanja: Kdo je glavna oseba? S kom se sreča? Kje in kdaj se dogaja zgodba (rojstni kraj Krpana, kraj srečanja, kam je bil namenjen cesar; letni čas, približno leto)? Kaj so brusi? Kaj je kresilna goba? Kaj je naredil Krpan s kobilico? Zakaj? Kako se počuti?

Ste zgodbo razumeli? Vas jezik pri razumevanju moti?

(Če je potrebno, povem, da naj bi bil Vrh vasica na Blokah, lahko blizu izvira Iške, lahko blizu Pivke; gre za Notranjsko; v času Napoleonove celinske zapore je bilo prepovedano uvažati angleško sol; Štampilhar je literarna oseba, ki je tihotapila tobak; ogenj so takrat pripravljali s kresanjem; pri tem so uporabljali drevesno gobo iz notranjskih gozdov.)

V zvezek nastavimo časovno premico dogajanja – Krpan tihotapi sol, srečanje Krpana in cesarja.

Nova naloga: nariši/opiši Krpana. (Da ne bodo le kopirali že narisanih Martinov Krpanov, jim to uro še ne pokažem različnih izdaj knjige in različnih ilustracij.)

2. ura/delna

Pred branjem

Učenci pokažejo svoje ilustracije, komentirajo narisano.

Njihove slike primerjamo z ilustracijami različnih ilustratorjev. (Vedno nekaj izdelkov otrok obesim na stransko tablo v razredu.) Povzamemo skupne ugotovitve – kakšen naj bi bil (glede na prebrano) Martin Krpan. Je Krpan resnična zgodovinska osebnost?

Ponovimo zadnjo prebrano poved. *Napoved za naprej*: Zakaj je za zgodbo pomembno, da sta se srečala cesar in Krpan? O čem bo govorilo nadaljevanje?

Branje

učitelja od »*Minulo je potem leto ...*« do »*ven priteče in sede v kočijo ter naglo zdrčita proti Dunaju.*« Medbralna naloga: poskušaj ugotoviti natančen čas dogajanja; ugotovi, kdo se je spomnil na Krpana. Stalna naloga za učence za vse ure branja: zapiši neznane/manj znane besede, besedne zveze.

Po branju

Po čustvenem premoru razložimo manj znane besede, besedne zveze

(tudi ... *ne more biti kos ... pisano je pogledal mora pustiti trebuh zunaj ne bi bilo zdravo ... , pražnje obleči, zdrčati, južina, ovedeti, mejač ...*) Katera oseba se pojavi na novo? Kdo se je spomnil na Krpana? Koliko mejačev se je lotilo Krpana? Kako bi ocenil/-a Krpanovo ravnanje? Misliš, da je bilo res tako ali je Levstik pretiraval? V prebranem odlomku poišči primer pretiravanja.

Napoved naprej: Bo Krpan rešil cesarstvo ali ne? Zakaj meniš tako?

Nova naloga

Dopolni časovno premico (zvezek). Prinesi v šolo svojo knjigo, če jo imaš.

3. ura/delna

Pred branjem

Pregledamo časovne premice, zapišemo, koliko različnih izdaj knjige so prinesli učenci, zapišemo imena nekaj ilustratorjev. Možno je, da bomo morali spregovoriti nekaj besed o stripu (Miki Muster).

Kje smo pustili Martina Krpana? (Obnovimo zgodbo do branja.) Kaj pričakujemo v nadaljevanju? Zapišite 3–5 vprašanj/trditev o tem, kaj pričakujete v nadaljevanju pripovedi (osebe in dogajanje). Po branju bomo ugotovili, ali so bila vaša pričakovanja uresničena. Tokrat napovem tiho branje učencev samih.

(Čeprav so učenci prinesli v šolo svoje knjige, mora imeti učitelj pri sebi tudi nekaj šolskih knjig, da bo res lahko vsak učenec bral svojo knjigo/besedilo. Menim, da šolske knjižnice to omogočajo.)

Branje

Tiho branje »*Ko prideta na Dunaj ...*« do »*vino je imel pa na pravici, kolikor ga je mogel.*«

Če je kdo z branjem gotov hitreje, pripravi iz prebranega odlomka 3 vprašanja o vsebini.

(Lahko tudi bere po svoji izbiri ali pregleduje različne ilustracije brane pripovedke.)

Po branju

Delo po skupinah – najprej mladi bralci pogledajo svoja vprašanja o tem, kaj pričakujejo, da bomo brali, ter ugotavljajo, ali so se njihova pričakovanja uresničila. Sledi pogovor med njimi; samostojno pridejo do skupnih ugotovitev, primerjajo svoja razumevanja. Učenci soočajo vsak svoje »branje«; svoje razumevanje in zaznavanje prebranega. Tako dosežem, da se med pogovorom o razumevanju besedila vračajo v samo besedilo, ponovno berejo določene dele in preverjajo svoje razumevanje, soočajo mnenja in se odločajo za skupno rešitev na podlagi utemeljevanja in po ponovnem branju sklicevanja na samo besedilo.

Skupaj poiščite pomen neznanih/manj znanih besed, besednih zvez. Pomagam, če je potrebno. Ustno odgovorijo na vprašanja: Vam je prebrani odlomek všeč?

Zakaj so v mestu *ljudje klavrno lazili kakor mravlje, kadar se jim zapali mravljišče*. Kaj to sploh pomeni? Zakaj se je cesarjev sin podal v boj z Brdavsom, čeprav je imel malo upanja, da bi zmagal? Koliko dni (približno) je Krpan potreboval do Dunaja? Kdo je Krpana sprejel? Se ga je Krpan bal? S čim Krpan ni bil zadovoljen? Kako bi ti ravnal/-a na Krpanovem mestu?

Pisno odgovorijo na vprašanja: O čem bomo brali prihodnjič? Kaj se bo zgodilo? S kom bo imel Krpan opraviti, kako bodo ti 'odnosi' potekali? (Odgovori so lahko kratki.)

Obvezno dopolnijo časovno premico.

Nova naloga

Poskušaj sestaviti primeren jedilnik za Krpanovo večerjo, ki bi bila po junakovem okusu.

(Lahko narišeš tudi strip, kako je.)

4. ura/delna

Pred branjem

Preberemo nekaj jedilnikov, ugotovljamo primernost obroka glede na Krpanov okus/jedilne navade. Ponovitev ob časovni premici. Nato napovemo, o čem bomo brali.

Branje

Bere učitelj, in sicer od »*Ko prideta v orožnico ...*« do »*Majhno kljuse, velika moč!*«

Medbralne naloge: Poslušalci so pozorni na to, katere pripomočke si je Krpan izbral za boj; skicirajo. Branje lahko spremljajo ob svojih knjigah. Zapišejo si neznane/manj znane besede/besedne zveze, pozorni so na spremembe cesarjevega razpoloženja.

Po branju

Čustveni premor, nato razložimo besede/besedne zveze. Pogovorimo se o tem, kaj je bilo Krpanovo orožje; kako se je obnašal cesar (... *obide ga zona ... se je imenitno zdelo ... ne pomaga zvoniti, ko je toča že pobila ... širokoustiš ... obsteklel ... pod nos pokadilo ... Moja roka je dolga!* ...) Zakaj se je Krpan odločil za svojo kobilico? Kaj je tema tega odlomka?

Kaj v odlomku vzbuja smeh? Zakaj? Spregovorimo o tem, zakaj se v besedilu pojavljajo nenavadne/starinske besede. Poiščemo nekaj primerov, kjer je pisatelj zamenjal običajni vrstni red besed (inverzija).

Dopolnimo časovno premico.

Nova naloga

Preberi odlomek ponovno doma ter bodi pozoren/-na, kdo govori več: Krpan ali cesar. Zapiši svoje mnenje o Krpanovem govorjenju – se vede primerno,

spoštljivo, se pogovarja pametno ali ne, je bolj ali manj pameten kot cesar (poskušaj utemeljiti svoje ugotovitve z zapisom v Levstikovem besedilu).

5. ura

Pred branjem

Pogledamo njihove zapise; strnimo ugotovitve. Nato ugotavljamo/napovedujemo, o čem bomo brali.

Branje

Učitelj bere od »Prišel je čas boja ...« do »To izreče pa vzame počasi mesarico ter mu odseka glavo in se vrne proti mestu.«

Učenci naj samo poslušajo, knjige naj imajo zaprte. Stalne medbralne strategije.

Po branju

Po čustvenem premoru zastavim vprašanja: Vam je bil odlomek všeč? Zakaj? O čem govori? Krpan in Brdavs sta se spopadla na dva načina. Katera? (Besedno in fizično.)

Tokrat se odločim za manj pogovora; več ga je le, če ga želijo učenci.

(Umestitev: sv. Erazma dan je 2. junija.)

V zvezkih dopolnimo časovno premico.

Nova naloga

Dvoboj v praveku/21. stoletju ali časopisna vest o dvoboju v črni kroniki (lahko individualno ali delo v dvojicah) – delo v šoli. Različica: zgodba v slikah.

Nekaj izdelkov preberemo. Če želijo, lahko učenci delo dopolnijo doma.

6. ura/delna

Pred branjem

O čem bomo brali to uro? Katero temo pričakujemo v naslednjem odlomku?

Branje

Tokrat bereta dva učenca (vnaprej pripravljena).

»Dunajčanje, ki so do zdaj le od daleč gledali ...« do »Na te besede prime za kljuko, pa kakor da bi hotel iti.«

Učenci le poslušajo; zapis neznanih/manj znanih besed/besednih zvez.

Po branju

Po čustvenem premoru ugotavljamo, ali so bila naša predvidevanja o nadaljevanju pravilna. Razlaga neznanih/manj znanih besed, besednik zvez (tudi pot se vleče kot kurja čreva – plevel »navadna zvezdica« ...)

Tokrat pustim, da vprašanja sebi in sošolcem postavljajo učenci sami. Seveda je tak način dovoljen/primeren vedno, a tokrat ga še posebej izpostavim. (Učence spodbujam, da sebi, sošolcem in tudi meni zastavljajo

vprašanja, poslušajo vprašanja drugih, so pozorni na to, kaj in kako kdo kaj pove, utemeljujejo svoja mnenja, četudi drugačna, in se pri tem sklicujejo na besedilo ali svoje izkušnje.) Tudi tako namreč vidim, kako so zgodbo razumeli in kakšna je njihova bralna recepcija. Če se da, smo vsi skupaj najbolj pozorni na ravnanje književnih oseb.

Dopolnimo časovno premico.

7. ura/delna

Pred branjem

Uvodna motivacija: Preberem, kaj naj bi Krpan dobil za nagrado. Nato postavljam vprašanja: Zakaj mu je cesarica namenila tako nagrado? Česa ni pozabila? Mu je bila kaj hvaležna, da je premagal sinovega morilca? Kakšno se ti zdi njeno ravnanje? Kako se je počutil Krpan? Bi bil/-a tudi ti užaljen/-a? Kakšen je bil videti Krpan? (Preberemo še enkrat; če smo brali odlomek iz Homerjeve *Odiseje*, učence lahko spomnimo na opis Polifema.)

Kdo bo razrešil situacijo?

Branje

Od »Cesar poteče za njim ...« do »Že jaz vem, kako je!«

Tokrat beremo po vlogah: cesar, Krpan, minister Gregor, vmesni tekst.

Naloga za poslušalce: pozorni naj bodo na Krpanov govor, jezik; besede/besedne zveze. Branje lahko učenci spremljajo ob svojih knjigah.

Po branju

Po čustvenem premoru sledijo komentar dogajanja, razmišljanje o Krpanovem, cesarjevem in ministrovem obnašanju ... Levstik je želel, da bralci spoznajo značaje oseb iz njihovega govora in dejanj, obnašanja. Kaj torej lahko povemo o cesarju, ministru Gregorju, cesarici? Je Levstik v opisovanju tudi pretiraval?

Razlaga (ob knjigah) besednih zvez ... *menda nisi voda ... očitke požirati ... Kdor noče dati, pa naj ima sam!... darila, kakor bi mački miš na rep privezal ... dokler bo sod moker ... drevje bo zapelo ... grenko povedati ... mu zabelim ... zvitorepec ... zarobljena pamet ... imam dolgo na jeziku ... bosa je ta ... zadnja ura ... zasukne s pravega pota ... suhi kakor raženj ... nikar praznih besed ne razdirajte ...*

To uro moramo razložiti, kaj so frazemi; čeprav smo kaj verjetno omenili že prej. Gre za stalne besedne zveze, uporabljene v prenesenem pomenu; če imajo obliko povedi, so to rečenice oz. pregovori; če gre za nestavčne frazeme, so to rekla. V SSKJ jih lahko (po)iščemo v frazeološkem gnezdu (●) v posameznem geselskem članku. (Ta način uporabimo za vse tiste frazeme v celotnem besedilu, ki jih večina učencev ne razume.) To uro lahko s pomočjo računalničarja organiziramo tudi v računalniški učilnici; učenci iščejo pomene frazemov s pomočjo računalnika. (Delo tu lahko povežemo in razširimo tudi z obravnavo stalnih besednih zvez pri delu z neumetnostnimi besedili, saj je stalna besedna zveza pri delu z neumetnostnimi besedili eden od izobraževalnih ciljev 7. razreda.)

Zastavim vprašanja (ustni odgovori): Zakaj Levstik uporablja tak jezik, primere? Je njegovo pisanje dolgočasno, njegov jezik pust ali bogat? Ti dogajanje nazorno predstavi? Ti je tako pisanje všeč ali ne?

Poiščemo pretiravanje, modrost, ki jo je povedal Krpan.

Dopolnimo časovno premico.

Nova naloga

Zapiši pet Krpanovih značajskih lastnosti ter izbirno: povej, ali mu jih lahko pripišeš zaradi njegovega govorjenja ali obnašanja in ravnanja.

8. ura

Pred branjem

Na tablo zapisujemo Krpanove značajske lastnosti. Pogledamo nazaj, na začetni zapis, ali smo takrat predvideli vse njegove bistvene lastnosti ali ne.

Ugotavljamo, kako zaključiti zgodbo. Zapisovanje pričakovanj verjetno nima smisla, ker besedilo poznajo; drugače pa bi bila to lahko ena od možnih predbralnih strategij.

Branje

od »*Krpan odgovori: ...*« do konca. Berem sama. Knjige imajo lahko učenci odprte ali ne, po želji.

Stalne medbralne strategije.

Po branju

Po čustvenem premoru skupaj povemo, ali smo pravilno napovedali vsebinsko ter ali smo s koncem zadovoljni. Razlaga: ... *imeti oči zavezane... vreči v zobe ... zelen od jeze ...*

Ugotavljamo, o čem predvsem govori odlomek, zakaj se je minister kisto držal ter ali je prav, da ni pozdravil. Učenci poskušajo ugotoviti, katera drugačna, nepričakovana Krpanova lastnost se je pojavila v tem odlomku, s kom se Krpan bolje razume – s cesarjem ali ministrom. Mnenje poskušajo utemeljiti s ponovnim branjem in sklicevanjem na zapisano. Postavim še naslednja vprašanja: Katero nagrado je na koncu dobil Krpan? Kaj pa stvari, ki mu jih je obljubila cesarica? Je bil Krpan zadovoljen? Kako to vemo? V katerem delu dneva je odhajal? Kaj v odlomku je v tebi vzbujalo smeh in zakaj? Kdo je v zgodbi predstavljen kot bolj pameten, močan, pošten – Krpan ali ljudje na dvoru?

Dopolnimo časovno premico.

Povem, da nam je pisatelj zgodbo o Martinu Krpanu, ki jo je slišal od Močilarja, predstavil s pripovedovanjem, skozi dvogovor ter z opisovanjem. Razložim te slogovne postopke. V knjigi skupaj poiščemo primere za dvogovor, opisovanje in pripovedovanje. Najprej smo pozorni na del, ki smo ga brali to uro, lahko tudi primeri iz drugih delov besedila.

Nova naloga

Katera od oseb v pripovedki ti je najbolj všeč, zakaj? Ali ti je bila knjiga *Martin Krpan* všeč? Zakaj DA/NE?

Kaj meniš o tem, da nekatera dela beremo v nadaljevanjih v šoli? Kje si imel/-a težave, zakaj, kako bi lahko delo spremenili, da bi ti bilo lažje? (V pogovoru naslednjo uro tudi sama povem, kaj je bilo pri urah dobro, kje in kaj bi bilo med delom morda dobro spremeniti; kakšen je bil učinek ur – glede na odzive učencev, kakovost usvojene snovi oz. ciljev.)

9. ura

Po ponovnem poslušanju celotnega dela (zgoščenka/kaseta) učenci samostojno rešujejo učni list.

Oštevilči pravilni vrstni red dogajanja.

- _____ Martin Krpan si izdelava orodje.
- _____ Martin Krpan pošlje po svojo kobilico.
- _____ Cesar med potjo v Trst sreča Martina Krpana.
- _____ Brdavs mora enega bojevnika za drugim.
- _____ Krpan z nobenim konjem ni zadovoljen.
- _____ Krpan premaga Brdavs.
- _____ Cesar mu da za nagrado dovoljenje za tovorjenje soli.
- _____ »Srečno hodi!« pravi cesar, minister Gregor pa nič.
- _____ Martin Krpan prestavi svojo kobilico v sneg.
- _____ Cesar pošlje po Krpana.
- _____ Cesarica je zaradi posekane lipe huda na Krpana.
- _____ Na Dunaj pride Brdavs.

Poveži kraje s pravilno razlago.

Trst	Krpanov domači kraj
Reka	cilj cesarjeve poti
Vrh pri Sv. Trojici	kraj dvoboja z Brdavsom
Dunaj	mesto, ki ga je Krpan že videl

Obkroži črko pred pravilnim odgovorom. Dogodek pripoveduje

- a) Martin Krpan.
- b) cesar.
- c) minister Gregor.
- č) oseba, ki ni prisotna, a vse vidi in ve.

Martin Krpan je pripovedka. Katere značilnosti si prepoznal/-a? Bodi pozoren/-na:

- a) dolžina je kratka/krajša/daljša
- b) kraj in čas dogajanja sta določena/nedoločena
- c) glavna oseba je iz imenom in priimkom/splošna
- d) dogodek je resničen/nenavaden
- e) oseba je resnična, a z nadnaravnimi lastnostmi/
neresnična
- f) oseb je malo/veliko

Sledi kontrola dela; odgovore po potrebi dopolnimo/popravimo.

Značilnosti pripovedke si učenci zapišejo v zvezek.

Lahko uporabimo tudi naslednja vprašanja:

1. *Delo je pripovedka. Ker poznamo avtorja, je:*
 - a) umetna,
 - b) ljudska.

2. *Katere vrste pripovedka je to?*
 - a) junaška,
 - b) zgodovinska,
 - c) razlagalna.

3. *V tej pripovedki preprost človek, Slovenec, že tretjič pomaga cesarju.*
 1. primer _____
 2. primer _____
 3. primer _____

4. *Dva naša junaka sta se rokovala z nasprotnikom. Kateri se ni?*
 - a) Martin Krpan
 - b) Peter Klepec
 - c) Lambergar.

5. *Vsi trije junaki so se bojevali s posamezniki, vendar je moral nato _____ premagati še sovražnikovo vojsko.*

6. *Kateri od junakov se je dvobojeval brez konja?*
 - a) Martin Krpan
 - b) Peter Klepec
 - c) Lambergar.

7. *Kateri junak ni potreboval orožja?*
 - a) Martin Krpan
 - b) Peter Klepec
 - c) Lambergar.

8. *Pravilno poveži s puščicami.*

Lambergar		orjaškega Turka.
Martin Krpan	je premagal	Pegama.
Peter Klepec		Brdavska.

9. *Zapiši, kje so se slovenski junaki dvobojevali. (Pri Petru Klepcu v zgodbi ni podatka.)*

10. *V enem od del ni napisano, da bi junak dobil kaj plačila. Kateremu cesar ni dal nagrade?*

11. *Martin Krpan je po tvojem mnenju bolj podoben*
 - a) Lambergarju,
 - b) Petru Klepcu.

Svoje mnenje utemelji.

12. V odlomku iz pripovedke (ko govori Martin Krpan) poišči tri frazeme in jih izpiši.

13. Pomisli in povej:

Frazemi a) so v besedilu nepotrebni.
b) daljšajo besedilo, da je že dolgočasno.
c) delajo pripoved bolj zanimivo.

14. V pripovedki Martin Krpan je polno pretiravanja. Poišči primer v odlomku in ga izpiši.

15. Izpiši tri starinske ali narečne besede. Razloži jih s sodobnejšimi sopomenkami.

16. Značilnosti ljudske pesmi poznaš. Katere od njih veljajo tudi v Levstikovi pripovedki?

a) preprost jezik z narečji in tujkami,
b) pretiravanje,
c) ponavljanja,
č) okrasni pridevki,
d) pomanjševalnice,
e) stalna števila.

Poskušaj utemeljiti, na osnovi česa v besedilu si se tako odločil/-a.

17. Ko imaš zapisane odgovore, obkroži še črko pred trditvijo, ki se ti zdi pravilna.

a) Umetna pripovedka Martin Krpan je podobna ljudskemu slovstvu.
b) Umetna pripovedka Martin Krpan ni podobna ljudskemu slovstvu.

(Po M. Honzak)

Nadaljevanje

Kako lahko delo nadaljujemo, če želimo? Nadaljevanje je seveda smiselno, če otroke delo v zvezi s prebranim književnim besedilom še zanima.

Prva možnost je **dramatizacija** – učenci v skupinah pripravijo dramatizacijo katerega koli odlomka; po tednu vaj (ena še v šoli) dramatizacijo tudi odigrajo. Nastop lahko ocenimo.

Druga možnost **so »književnostrokovni« govorni nastopi**, na primer:

- natančnejša primerjava med deloma F. Levstik: *Martin Krpan* ter ljudska: Peter Klepec (tema, književne osebe, dogajanje, kraj in čas dogajanja, zvrst/vrsta, slogovne značilnosti, literarnozgodovinsko obdobje ...);
- fiktivni intervju s književnim ustvarjalcem – predstavitev življenja in dela avtorja, bistvene značilnosti njegovega dela: književno obdobje, zvrstna/vrstna označitev, tema/ideja ipd.;
- vprašalnik o Martinu Krpanu, predstavitev in interpretacija rezultatov anketiranja ipd. (npr. vprašanja o poznavanju in priljubljenosti te knjige in razlogov za to – upoštevanje vsebinskih in slogovnih značilnosti besedila ...).

Zaključek

Verjamem, da bo delo na tak način zanimivo, pestro in zabavno vašim učencem in vam. V času, ko se večinoma od otrok zahteva samo hitrost, ko stalno preskakujejo iz ene dejavnosti na drugo (mobilni telefoni, računalniške igrice, tekmovanje zaradi zmag ...) bo prihodnja naloga nas, praktikov, po vsej verjetnosti upočasnjevanje hitrosti in navajanje na »tesno branje kompleksnih besedil«, kot nam ga v eni od zadnjih števil *Slovenščine v šoli* predstavlja B. Krakar Vogel.

Zavedati se moramo, da branje v šoli seveda ni enako branju (za sprostitve) ob prostem času. A s pozitivnimi izkušnjami učencev z branjem umetnostnih besedil v šoli vendarle pomagamo ustvarjati boljšo osnovo za njihovo samostojno branje leposlovja doma.

↘ POVZETEK

V prispevku je predstavljena v praksi preizkušena šolska obravnava pripovedke Frana Levstika *Martin Krpan* po metodi dolgega branja. Besedilo, ki sodi med obvezno obravnavana književna besedila v 7. razredu osnovne šole, moramo z učenci obravnavati v celoti. Po uvodu, kjer sta na kratko predstavljeni dve vrsti dolgega branja, članek prikazuje načrtovanje ter eno od možnih obravnav književnega besedila. Branje z vsemi bralnimi strategijami pred, med in po branju je razdeljeno v več delov. Ob tem so predstavljeni številni cilji iz učnega načrta, ki jih učitelj lahko uresničuje. Podroben prikaz ur predstavi številna vprašanja z odgovori, na katera učenci razvijajo svojo bralno recepcijo in razgledanost ter se učijo natančnega in pozornega branja. Tudi nove naloge spodbujajo učence k ustvarjanju in poustvarjanju. Na koncu sta predstavljeni dve možnosti nadaljevanja obravnave, in sicer dramatizacija in govorni nastopi.

↙ Viri in literatura

- Gomivnik Thuma, Vida, 2011: Interno gradivo.
- Honzak, Mojca, 2001: *Dober dan, književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Krakar Vogel, Boža, 2014: Bralna pismenost med teoretičnimi načeli in poučevalno prakso. *Slovenščina v šoli 3-4/25-35*.
- Krakar Vogel, Boža, 2014: Tesno branje kot dodatna podpora učencem z učnimi težavami. *Slovenščina v šoli 3-4/ 117-122*.
- Levstik, Fran, 1934: *Martin Krpan*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Levstik, Fran, 1943: *Martin Krpan z Vrha pri Sveti Trojici*. Ljubljana: Konzorcij »Slovenca«. (Ilustriral Lojze Perko.)
- Levstik, Fran, 1965: *Martin Krpan*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Ilustriral Ive Šubic.)
- Levstik, Fran, 1981: *Martin Krpan z Vrha*. Trst: Založništvo tržaškega tiska. (Ilustriral Leobard Oblak/Bard lucundus.)
- Levstik, Fran, 1983: *Martin Krpan*. Trst: Založništva tržaškega tiska; Celovec: Drava. (Ilustriral Klavdij Palčič.)
- Levstek, Fran, 1996: *Martin Krpan*. Ljubljana: Taj. (Ilustriral Anton Repnik.)
- Levstik, Fran, 1996: *Martin Krpan*. Ljubljana: Littera. (Ilustriral Iztok Križan.)
- Levstik, Fran, 1997: *Martin Krpan*. Vrhnika: Galerija 2. (Strip – avtor Miki Muster.)
- Levstik, Fran, 1999: *Martin Krpan z Vrha*. Ljubljana: Delo. (Ilustrirala Suzana Bricelj.)
- Levstik, Fran, 2009: *Martin Krpan z Vrha*. Ljubljana: Prešernova družba. (Ilustrator Hinko Smrekar.)
- Levstik, Fran, 2009: *Martin Krpan z Vrha. I. in II. del*. Ljubljana: Prešernova družba. (Ilustratorja Igor Ribič in Andrej Potrč.)
- Levstik, Fran, 2014: *Martin Krpan*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Ilustrator Tone Kralj.)
- Pogačnik, Jože, 1970: *Zgodovina slovenskega slovstva*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- – – 2007: *Sreča se mi v pesmi smeje: berilo za 7. razred OŠ*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Učni načrt za pouk slovenščine v devetletni osnovni šoli: http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf. Dostop: 3. 1. 2015.